

Doel

- Een beeld krijgen van de ontwikkeling van Natura 2000-gebieden, hun kwaliteit en de invloed van drukfactoren. Daarvoor worden jaarlijks veldbezoeken aan Natura 2000-gebieden uitgevoerd. De veldbezoeken vormen een aanvulling op de reeds bestaande monitoringssystematiek. Ze dragen daarmee bij aan het inzicht in de staat van de Natura 2000-gebieden en de mate waarin de instandhoudingsdoelstellingen gehaald worden.
- Onvoorziene ontwikkelingen in de instandhoudingsdoelen tijdig signaleren, daarmee kan mede bepaald worden of bijsturing wenselijk is.
- Bij het veldbezoek 2025 in het Dwingelderveld is stilgestaan bij de habitattypen H4030 Droge heiden, H4010A Vochtige heiden hogere zandgronden, H2310 Stuifzandheiden met struikhei en habitatrichtlijnsoort H1166 Kamsalamander. Ook is gesproken over (externe) factoren die invloed op deze natuurwaarden (kunnen) hebben.
- Ter voorbereiding op het veldbezoek hebben voortouwnemer en terreinbeheerder aandachtspunten gekozen en gezamenlijk besproken. Deze zijn verwerkt in het verslag.

Bijlagen

- bijlage 1: Kaart met de bezochte locaties tijdens het veldbezoek.
- bijlage 2: Synthesetabel concept-NDA met inschatting van de huidige ontwikkeling

Algemeen

In opdracht van provincie Drenthe worden alle Natura 2000-gebieden in Drenthe jaarlijks bezocht. Zo kan een actueel beeld gevormd worden van de ontwikkelingen en aandachtspunten binnen de gebieden.

Tijdens dit veldbezoek zijn de Natura 2000-doelen op de eigendommen van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer besproken en zijn enkele locaties in het Natura 2000-gebied bezocht. Daarbij zijn een aantal ontwikkelingen besproken welke hieronder worden toegelicht.

Figuur 1. Boswachter vertelt hoe het beheer wordt uitgevoerd

BEVINDINGEN

Instandhoudingsdoelen

H4030 Droge heiden

In het beheergebied van Natuurmonumenten is van oudsher een soortenrijke droge heide met wat dopheide op locatie 2.

Valkruid (*Arnica montana*) wordt in stand gehouden door kleinschalig chopperen en bekalken. Soorten als liggende vleugeltjesbloem, echte guldenroede, heidekartelblad en tormentil komen hier ook voor. Rozenkransje (*Antennaria dioica*) is in 2020 geherintroduceerd door uitzaaien van zaad van een inheemse populatie. Mede door deze maatregelen is op de locatie nog een soortenrijke vorm van droge heide aanwezig.

Ondanks dat het op locatie 2 een soortenrijke vorm is van droge heiden neemt in alle heideterreinen de soortenrijkdom af. Tot in de jaren 70 van de 20^e eeuw kleurde het Dwingelderveld in het voorjaar geel van het bloeiende valkruid. Nu wordt er slechts hier en daar nog een valkruidplant aangetroffen.

Figuur 3. Rozenkransje

Rozenkransje is bij achteruitgang van de bodem de eerste soort die verdwijnt. Monitoring van deze geherintroduceerde soort is daarom extra van belang.

Vroeger was één keer per 40 jaar plaggen voldoende. Nu moet dat vaker, namelijk eens per 10 tot 15 jaar afhankelijk van de vegetatie ontwikkeling. Plaggen is vervangen door chopperen, omdat door plaggen de mineralenbalans verder wordt aangetast.

Voor het heidebeheer zijn de begrazingsplannen ook belangrijk: begrazing zorgt ervoor dat de heide niet dichtgroeit en er open bodem aanwezig blijft voor de kieming van de kruiden. Te intensieve begrazing kan er alleen voor zorgen voor dat verschillende kruiden niet tot bloei komen en daarmee dus geen zaadzetting voor het nieuwe groeiseizoen. Het beheer van de heide is een afweging tussen voldoende gras weghalen, open bodem behouden en kruiden kunnen laten bloeien. en dat alles bij een steeds zuurdere bodem.

Een goede afstemming van de begrazingsdruk in de vorm van een plan is dan ook nodig om de omstandigheden voor de heischrale graslandsoorten goed te houden.

Figuur 2. Echte guldenroede

H4010A Vochtige heiden hogere zandgronden

De soorten die horen bij het habitatype Vochtige heiden hogere zandgronden (H4010A) gaan in aantallen achteruit. Een van de oorzaken is vergrassing. Van de vegetatiekartering van 2017 is een vergrassingskaart gemaakt. Als deze kaart wordt vergeleken met eerdere vegetatieopnamen dan is vergrassing toegenomen.

De achteruitgang van de soorten en de toename van de vergrassing laten zien dat de kwaliteit van het habitatype achteruitgaat.

Figuur 4. Vochtige heide met boomkarkassen

Het voorkomen van de klokjesgentiaan (typische soort van H4010A) is volledig in

beeld in het Dwingelderveld waarbij er ook wordt gemonitord op eitjes van gentiaanblauwtje. Uit de monitoring blijkt dat de klokjesgentiaan door verdroging steeds meer verdrongen wordt naar de laagste delen van het gebied. De gradiënt van nat naar droog is belangrijk voor gentiaanblauwtje omdat bij veranderende omstandigheden in de ruimte altijd wel leefgebied aanwezig blijft. Deze gradiënt is echter steeds minder robuust geworden. In de zomer is er bij droogte geen uitwijkmogelijkheid meer naar vochtiger gebiedsdelen en in de winter neemt het risico toe dat de mierennesten waar de rupsen overwinteren onder water komen te staan.

In de winter is het qua hydrologie goed, alleen zakt het water in het voorjaar nog te snel en te diep weg. De peilen van het regionale grondwatersysteem rondom het Dwingelderveld zijn eigenlijk te laag om voldoende tegendruk te geven in het Natura 2000-gebied.

H2310 Stuijzandheiden met struikhei

Op locatie 3 van het veldbezoek is het habitatype Stuijzandheiden met struikhei (H2310) wat daar jaren beheerd is met schapenbegrazing in het raster. In grote open gebieden zijn schapen echter minder effectief omdat ze minder homogeen grazen, maar zich vaak concentreren op een beperkt aantal plekken. Het begrazingsbeheer is toen aangevuld met runderen die meer het hele gebied benutten, maar wel wat minder intensief begrazen op de plekken waar ze komen.

Het begrazingsbeheer met schapen op deze wijze voort te zetten is te arbeidsintensief en kostbaar geworden door het steeds moeten verplaatsen van het flexibele raster én de afrastering wolfwerend houden. Door het wegvallen van de schapenbegrazing is de opslag van struiken en bomen in het habitatype toegenomen. Een alternatief beheer is gewenst om de kwaliteit van het habitatype op peil te houden.

Hierbij wordt meer gedacht aan inzet van gescheperde kuddes die via een soort landschapsbeheer (dus mogelijk breder dan alleen in het natuurgebied) worden ingezet. Om dergelijke investeringen te doen, is het echter wel belangrijk dat langdurig zicht is op financiering om het bedrijfsmatig ook uit te kunnen voeren.

H1166 Kamsalamander

De kamsalamander kwam met name in het Natura 2000-gebied in het Noordenveld voor maar dit gebied is door de inrichting minder geschikt geworden. Op dit moment is kennis over verspreiding en populatieomvang van de kamsalamander (H1166) onvolledig. De monitoring van de soort valt buiten de huidige SNL-monitoring. Om aan de Natura 2000-richtlijnen voor de soort te voldoen moet er een goed monitoringsplan voor de kamsalamander komen. eDNA kan als monitoringsmethode worden ingezet, maar geeft op dit moment enkel de aan-/afwezigheid weer van de soort in het betreffende water. Zover bekend kan eDNA nog niet ingezet worden om de populatieomvang in beeld te brengen, maar vooral als eerste indicatie waar de soort voorkomt.

Beheer

NM heeft alle beheermaatregelen die in hun gebied zijn genomen op kaart gezet. Dit kan gebruikt worden in het Natura 2000-beheerplanproces.

Geopperd wordt om de data van de monitoring over de beheerkaart heen te leggen en daar het beheer op aan te passen zodat typische soorten zo veel mogelijk gespaard blijven tijdens beheerwerkzaamheden.

Voor klokjesgentiaan zijn kleinschalige maatregelen nodig in de orde van grootte van vierkante meters. Het beste is dan maaien om ook de steekmieren in stand te houden. Chopperen kan ook maar komt ten nadele aan de steekmieren.

Tijdens het veldbezoek wordt de kanttekening geplaatst dat beheer niet oneindig te intensiveren is. Hoe ver kunnen de beheerders nog gaan wat betreft interne maatregelen in het kader van de N2000-drukfactoren? Het huidige intensieve beheer van maaien en begrazing is in veel gevallen al nadelig voor de fauna. Nog intensiever begrazen en of maaien verergert dit probleem nog meer. Vermindering van de stikstofdruk en verdere verbetering van de hydrologie is dan ook nodig om met name de kwaliteit van de habitattypen in stand te kunnen houden of eventueel te verbeteren.

Herstelmaatregelen

SBB is bezig met het nemen van hydrologische maatregelen in de bossen rond de watergang Spier-Moraine om de bossen natter te maken en om meer oppervlakkig water naar het Witteveen te laten afstromen. Van de watergang Spier Moraine (locatie 4) is het vermoeden dat deze de ondiepe doorloop van ondiep grondwater van oost naar west tegenhoudt. Hierdoor wordt ook de ontwikkeling van vochtige heiden bij Smalbroek tegengehouden zo ook de ontwikkeling van broekbos en veen.

Figuur 5. Watergang Spier-Moraine

Exoten

Niet besproken.

Overig

Vegetatiekartering

De huidige systematiek voor vegetatiekartering vanuit de SNL is zo opgebouwd dat één keer per 12 jaar een vegetatiekartering wordt uitgevoerd. Van deze kartering wordt een habitattypenkaart gemaakt.

Na zes jaar, tussen deze grote karteringen in, voert de provincie Drenthe een controle uit van de kaart in het veld.

De vraag is of er in de toekomst nog voldoende bureaus (vegetatiekundigen) zijn die een kartering met voldoende kwaliteit kunnen uitvoeren. Dit is een gedeelde zorg van de provincie en terreinbeherende organisaties wat direct invloed heeft op de Natura 2000-systematiek.

De vraag rijst welke rol kan AI spelen in de karteringen waarbij de kwaliteit gewaarborgd blijft.

Om de druk op de karteerders iets te verlichten/te verspreiden heeft Staatsbosbeheer de kartering nu in twee delen geknipt en verspreid over twee jaar.

Natuurmonumenten heeft op dit moment twee karteerders in huis die in heel Nederland kleinere gebieden kunnen karteren. Dit verlaagd het risico een heel klein beetje, maar het risico blijft aanwezig.

Vrijwillige monitoring

Momenteel wordt er door een aantal vaste personen al jaren lang vrijwillige monitoring uitgevoerd met name waar het de fauna betreft wat waardevolle data oplevert. Door vergrijzing van de vrijwilligers is de vraag reëel hoe de vrijwillige monitoring er in de toekomst uit gaat zien.

Mogelijk dat het meten/monitoren op systeemniveau hier een oplossing voor kan zijn. De aandacht wordt dan verlegd van monitoring op soortniveau naar monitoring op systeemniveau. De nog te realiseren monitoringsplannen omgevingscondities (elk Natura 2000-gebied één plan) zullen hier aandacht voor hebben.

Soorten buiten SNL-monitoring

Diverse soorten zitten niet in de SNL-monitoring zoals adder en kamsalamander. Sowieso reptielen en amfibieën worden niet tot slecht gemonitord. Omdat een aantal van deze soorten doelsoort of kwaliteitsparameter zijn is een structurele monitoring van deze soorten nodig.

Conclusie

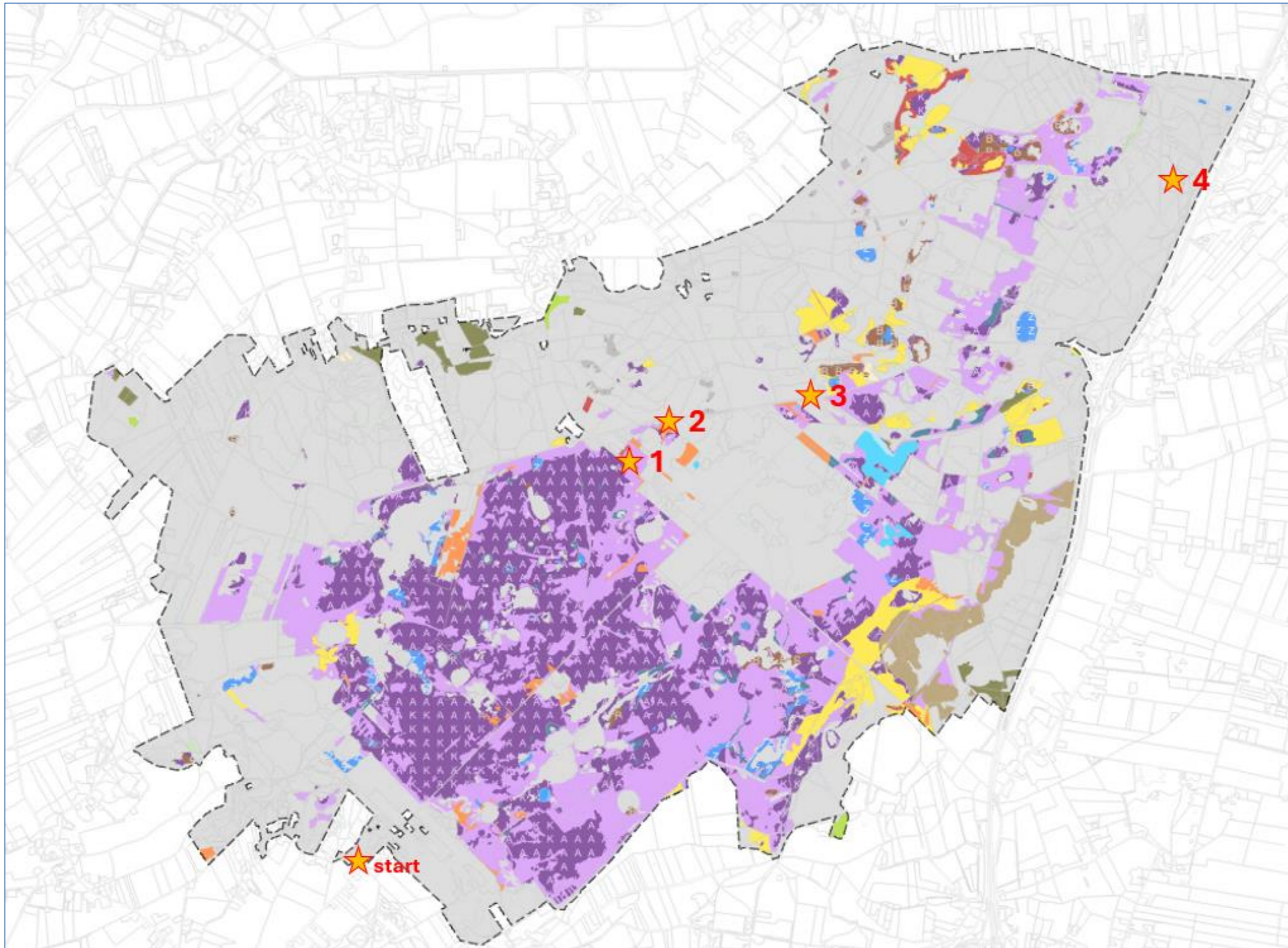
De bevindingen leiden tot het beeld dat:

- Verdroging en vermesting/verzuring zijn belangrijke drukfactoren op Droge heiden (H4030), Vochtige heiden op hogere zandgronden (H4010A) en Stuifzandheiden met struikhei (H2310)
- Monitoring voor de HR-soort Kamsalamander (H1166) ontbreekt.
- De watergang Spier-Moraine heeft een negatief effect op het hydrologische systeem en de N2000-instandhoudingsdoelen van het Dwingelderveld. Ten gunste van de N2000 instandhoudingsdoelen moet de watergang verlegd worden nadat de mogelijkheden van alternatieven voor afwatering van het landbouwgebied bij Spier zijn verkend.
- Er zijn zorgen over de toekomst van de noodzakelijke vegetatiekarteringen.

Accordering verslag

Dit verslag is met instemming van alle aanwezigen bij het veldbezoek en de provinciale co-lezer vastgelegd

Bijlage 1: Kaart met de bezochte locaties (roodgele sterren)

Bijlage 2: Synthesetabel concept-NDA met inschatting van de huidige ontwikkeling

In 2024 ingevuld door NM.

Kleurcodegebruik:

- groen: vegetatieontwikkeling is in lijn met instandhoudingsdoelstellingen;
- oranje: op basis van vegetatieontwikkeling blijkt behoud geborgd maar gewenste verbetering blijft uit;
- rood: verslechtering vastgesteld. De aanwezigheid van een restopgave wil zeggen dat de maatregelen het knelpunt niet hebben opgelost tot het punt dat er uit de vegetatiekarteringen (of andere monitoringsstromen) volgt dat de instandhoudingsdoelstellingen kunnen worden behaald.

Invulmogelijkheden:

- trend gelijk aan NDA
- trend positiever dan NDA
- trend negatiever dan NDA

Habitattypen

Habitattypen	Instandhoudingsdoel		Trend oppervlakte	Trend kwaliteit	Omgevingscondities /drukfactoren	Restopgave met vastgesteld maatregelenpakket?	Veldbezoek	Veldbezoek
	Oppervlakte	Kwaliteit					2024 NM	2025 NM/SBB
							Verandering t.o.v. NDA	Verandering t.o.v. NDA
Stuifzandheide met struikheide	=	>	Stabiel	Afname	Vermestende invloed van stikstof, beperkte strijklengte wind	Ja	=	=
Binnenlandse kraaiheidebegroeiingen	=	=	Lijkt toe te nemen (in soortenarme variant)	Stabiel	Vermestende invloed van stikstof, gebrek aan dynamiek.	Ja	= <	=
Zandverstuivingen	=	>	Stabiel	Stabiel (matig)	Versnelde successie door stikstof, beperkte oppervlakte	Ja	=	=
Zeer zwak gebufferde vennen			Niet vast te stellen	Niet vast te stellen	Vermesting door stikstof	Niet vast te stellen.	=*1	Zie ook resultaten Drents vennenonderzoek
Zwakgebufferde vennen			Niet vast te stellen	Niet vast te stellen	Versnelde successie door vermesting door stikstof	Ja	=*1	Zie ook resultaten Drents vennenonderzoek

Habitattypen	Instandhoudingsdoel		Trend oppervlakte	Trend kwaliteit	Omgevingscondities /drukfactoren	Restopgave met vastgesteld maatregelenpakket?	Veldbezoek	Veldbezoek
	Oppervlakte	Kwaliteit					2024 NM	2025 NM/SBB
							Verandering t.o.v. NDA	Verandering t.o.v. NDA
Zure vennen	=	>	Niet vast te stellen	Niet vast te stellen	Verzuring en vermesting door stikstof, verdroging	Ja; effecten vermesting nog aanwezig,	=*1	Zie ook resultaten Drents vennenonderzoek
Vochtige heiden (hogere zandgronden)	>	>	Zowel positieve als negatieve ontwikkeling	Stabiel	Na-ijleffect stikstof, verdroging	Ja; vergrassing nog aanwezig	Trend negatiever (vanwege kwaliteit).	Trend negatiever (vanwege kwaliteit).
Droge heiden	>	>	Toegenomen	Afname	Na-ijleffect stikstof	Ja	=	=
Jeneverbesstuwelen	=	=	Stabiel	Stabiel, maar kwetsbaar	Beperking verjonging en voortschijdende uitloging door stikstofneerslag. Ouderdom bestaand struiken.	Ja	<=	<=
Heischrale graslanden	>	>	Toename	Stabiel	Vermesting/verzuring door stikstofneerslag	Ja	=	=
Actieve hoogvenen	=	>	Stabiel	Afname	Vermesting/verzuring door stikstof, verminderde toevoer gebufferd grondwater	Ja; effecten vermesting nog aanwezig	=	=
Herstellend hoogveen	=	>	Stabiel	Stabiel	Vermesting/verzuring door stikstof, instabiele grondwaterstanden	Ja	NVT terreinen NM	NVT terreinen NM/ = SBB
Pioniervegetaties met snavelbiezen	>	>	Toename	Stabiel	Beperkt	Onbekend	=	=
Beuken- eikenbossen met hulst	=	>	Stabiel	Stabiel	Verzuring/vermesting door stikstof	Ja	=	=
Oude eikenbossen	>	>	Stabiel	Stabiel	Overschrijding KDW	Ja	=	=

Broedvogels

Broedvogel	Code	Doelen voor omvang en kwaliteit leefgebied	Doel voor aantal broedparen	Instandhoudings-doel binnen bereik?	Knelpunt	Veldbezoek 2024 NM Verandering t.o.v. NDA	Veldbezoek 2025 NM/SBB Verandering t.o.v. NDA
Dodaars	A004	=, =	55	ja	Nvt	=	=
Geoorde fuut	A008	≠,≠	45	nee	Geen vliegvlugge jongen	=	=
Zwarte specht	A236	≠,≠	14	nee	Maximale draagkracht lijkt bereikt	=	=
Boomleeuwerik	A246	≠,≠	35	ja	nvt	=	=
Paapje	A275	>, >	25	ja	Nvt	=	=, mogelijk knelpunt is kalkgebrek bij vogels door verzuring
Roodborsttapuit	A276	≠,≠	85	ja	nvt	=	=
Tapuit	A277	>, >	30	nee	Dioxine, stikstof in leefgebied en afname konijnen	=	=

Niet-broedvogels

Niet-broedvogels	Code	Doelen voor omvang en kwaliteit leefgebied	Doel voor aantal (max./gem.)	Instandhoudings-doel binnen bereik?	Knelpunt	Veldbezoek 2024 NM Verandering t.o.v. NDA	Veldbezoek 2025 NM/SBB Verandering t.o.v. NDA
Kleine zwaan	A037	=, =	Max. 50	nee	Individueen niet aanwezig	=	=
Wintertaling	A052	≠,≠	Gem. 130	ja	nvt	=	=
Slobeend	A056	≠,≠	Gem. 7	ja	nvt	=	=
Toendrarietgans	A702	≠,≠	Max. 5900	ja	nvt	=	=

Habitatrichtlijnsoorten

Habitatrichtlijnsoort	Doelen voor omvang en kwaliteit leefgebied	Populatie	Instandhoudings-doel binnen bereik?	Knelpunt	Veldbezoek 2024 NM Verandering t.o.v. NDA	Veldbezoek 2025 NM/SBB Verandering t.o.v. NDA
Kamsalamander	=, =	=	Niet vast te stellen	Kennislacune	=	=